

از «دانشنامه جهان اسلام» تا «دائرة المعارف بزرگ اسلامی»

دانشنامه تألیفی

البته از سویی نیز به هر حال یکی از اشتباهات دائرة المعارف این بود که از مقالات استفاده کردند ولی ارجاع نمی‌دادند. مقالاتی را همان زمان دیده بودم که منتشر شده بود ولی بیش تر آن‌ها ترجمه بود و منبع‌شان ذکر نشده بود. به نظرم این نوع رقابت‌ها در مؤسسات تحقیقی و علمی زیاد شایسته نیست.

ما دو بجنوردی داریم؛ یک بجنوردی داریم که ۱۸-۱۹ ساله و چریک بود. کدامیک از ما در آن سن چریک نبودیم؟ همه ما در آن سن تصمیماتی گرفتیم که بعد گفتیم این چه کاری بوده است. بجنوردی دوم از همان زندان آغاز شد و پس از آزادی شکوفا شد و به سمت کارهای جدید رفت. این دو شخصیت متفاوت است و بخش اول شخصیت ایشان چیزی تاریخی بوده و گذشته است.

نصرالله پورجوادی

مدیر بخش فلسفه و عضو شورای عالی علمی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی

و بنیه علمی کشور نیز در آن زمان هنوز به نحوی نبود که بخواهیم مقالات تألیفی منتشر کنیم. به هر حال آن زمان بلندپروازی به نظر می‌رسید ولی عملاً ثابت شد که نظر آقای بجنوردی درست بوده است.

نخستین آشنایی‌ام با جناب کاظم موسوی بجنوردی هنگام شکل‌گیری ایده تأسیس مرکز دائرة المعارف و دعوت استادان برای همکاری با این مرکز بود. چون در آن زمان در دانشنامه جهان اسلام بودم و به نظر می‌رسید این دو کار در موازات هم است، در نتیجه از همان زمان‌ها در جلسات مختلفی شرکت می‌کردیم و با آقای بجنوردی آشنا شدم. آن زمان فکر ایشان فقط درباره دائرة المعارف بزرگ اسلامی بود و از همان ابتدا تأکیدش بر تألیف بود در حالی که در دانشنامه جهان اسلام دنباله همان کاری را که پیش از انقلاب، مرحوم احسان یارشاطر انجام داده بود پی گرفته بودیم.

وقتی پیش رفتیم متوجه شدیم تصمیم آقای بجنوردی درست بوده است؛ دائرة المعارف اسلام چیزی است که اروپایی‌ها از دید خود نوشتند اما به هر حال درست نیست که ما بخواهیم عیناً آن را ترجمه کنیم

کتابخانه ساختمان پیشین مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی / اوایل دهه هفتاد / عکس: بابک زهرایی

محمد مجتهد شبستری، نصرالله پورجوادی و اصغر دادبهب / جلسه شورای عالی علمی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۸ اسفند ۱۳۸۷

اسفند ۱۴۰۳

مروری بر آموخته‌هایم از «آذرتاش آذرنوش» در مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی آموزگار مدخل‌نویسی

سیدبابک فرزانه

مدیر بخش ادبیات عرب و عضو شورای عالی علمی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی

دائرة المعارف نویسی یک کار کاملاً تخصصی است. استاد آذرتاش آذرنوش مقالات کوچک را برای تألیف به ما واگذار می‌کرد و تعبیرشان این بود که این مقالات را برای دست‌گرمی بنویسید. ما آن مقالات کوچک را که اهمیت نمی‌شمردیم، ایشان مقاله‌های ما را با دقت می‌خواند و ویرایش می‌کرد؛ ویرایش‌های ایشان خود برای ما درس بود و به تدریج نگارش مقاله را در کنار ایشان آموختیم. در کنار نگارش مقاله تشکیل پرونده برای مداخل محقق را در حوزه کاری خود، کتاب‌شناس می‌کند و به او می‌آموزد که برای یک مدخل چگونه منابع را گسترش دهد. افراد خبره دیگری نیز در مرکز بودند که در تشکیل پرونده به ما کمک می‌کردند از جمله آقای علی بهرامیان که از دانش ایشان بسیار بهره بردم. من همیشه به افرادی که وارد مرکز می‌شوند توصیه می‌کنم که از بخش پرونده‌های علمی آغاز کنند تا مآخذشناس شوند. چون کسی که به خوبی با مآخذ حوزه کاری خود آشنا شود قادر خواهد بود برای یک مدخل معتبرترین منابع را انتخاب کند. استاد آذرنوش روش برداشت و استفاده درست از منابع را به ما می‌آموخت. ایشان گاه از سر تواضع مقاله‌هایی را که خود نوشته بود در اختیار ما می‌گذاشتند تا بخوانیم و نظر دهیم. خواندن مقاله‌های ایشان برای من بسیار مفید و آموزنده بود.

در اهمیت ترجمه عربی دائرة المعارف بزرگ اسلامی برای پُر شدن یک خلأ

عنایت‌الله فاتحی نژاد

مدیر دائرة المعارف الإسلامية الكبرى و عضو شورای عالی علمی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی

در کشورهای عربی دائرة المعارف جامع و کاملی همچون دائرة المعارف بزرگ اسلامی وجود ندارد. به جز چند دانشنامه و آثاری مانند دائرة المعارف افرام بستانی و دائرة المعارف القرن العشرين که هشتاد، نود سال از تألیف آن می‌گذرد و بسیاری از مقالات آن‌ها با معیارهای دائرة المعارف نویسی فاصله فراوان دارد؛ و تنها دائرة المعارف که در کشورهای عربی بیش تر مورد توجه قرار گرفته است ترجمه عربی دائرة المعارف اسلام یا همان Encyclopedia Of Islam است که از ۱۹۳۳ میلادی در مصر زیر نظر محققان و مترجمان برجسته‌ای همچون احمد شنتناوی، ابراهیم زکی خورشید و عبدالحمید یونس با نام دائرة المعارف الإسلامية ترجمه شده است. اما برخی مقالات نسخه اصلی این دائرة المعارف که به همت مستشرقان برجسته و نام‌آور و دانشمندان غیرمسلمان نوشته شده با همه امتیازات فراوانی که دارد، گاه با آراء و اندیشه‌های دانشمندان اسلام در تضاد است تا جایی که مترجمان نسخه عربی دائرة المعارف اسلام گاه ناچار شده‌اند تعلیقات و رده‌هایی بر برخی مقالات نسخه اصلی آن در ذیل هر مقاله بنویسند و برداشت‌های نادرست و یا غرض‌ورزی‌های احتمالی مؤلف را یادآور شوند. در چنین شرایطی انتشار نسخه عربی دائرة المعارف بزرگ اسلامی ضرورت داشت تا این خلأ بزرگ را پر کند. علاوه بر این متأسفانه درباره زبان و ادبیات فارسی و تاریخ و فرهنگ و تمدن کهن ایران آثار بسیار اندکی به زبان عربی وجود دارد و نسخه عربی دائرة المعارف بزرگ اسلامی می‌تواند این نقیصه را تا حد زیادی جبران کند.